

עם פריאה ראשונה

יוסף אריכא: בעלי יצרים

(הוצ' ג. טברסקי)

חמשה סיפורים מ"רחוב הקצבים", סיפור סיפור ועוקצו, ובצרום — מעגל חייהם ועלילת חייהם של בני מעמד עברי לא מכובד ביותר, אך שהעמיד טיפוסים מובהקים, אנשי זרוע, אנשי עם, בימי הגולה, בעיירה ההיא, נשארו הקצבים כאי לו ממשיכים ב"מסורתו" של עשו במחנה יעקב, וקוי אופיים זה נחרתו גם על לוחות הספר. בארץ המתחדשת לא גשתנו בטיבם, אלא שבהתהוות העם — והמדור בר בגנינה הארעי והמתוכן, ושעה שבע לי הכרה ורצון, נושאי דת התחיה ביד עיב, נוטלים על שכמם את הדאגה לעם שיתהווה שיהיה טוב ובריא. — הנה בין כה וכה כבר נוצר העם מאליו, שכבות שכבות ושכונות-שכונות, אנשים טובים לא-טובים ורעים-לא-רעים ואך יצריהם יכירו בהם, זה המכונה "טוב" וזה המכונה "רע".

י. אריכא מעביר לפנינו מספר דמויות מחוך שיכבה מסויימת של העם ההוא, על רקע, הווי וסביבה טיפוסיים וידועים לו עד עור בשרם. הקורא העוקב לתומו אחרי השתלשלות הדברים בסיפור, נוטל בלי משים את שכרו הראשון: הכירות קרוי בה עם שבט שלם של אנשי-עם אשר לא ידע מציאותם, ומה גם קלסתר פניהם וחיי תוך דיבורם. לפניו מתגלה עולם מיוחד, אם תרצה לומר: מעין "עולם תחתון", מור שך ודוחה לסרוגין, בין כה וכה ישתף גפי שו בנפשם של "בעלי-יצרים" אלה ויפתע להכיר: יצריהם — יצריו. המספר בחר לו לגבורים אנשים אשר יצרו יציו בהם, וגייה וגילם — את יצר בן-האדם. זהו סימן-ההיכר של האמנות הצרופה: הסיפור מעיד על סביבה-אווירה מסויימת, נבדלת מזולתה ועומדת ברשותה היא, ודבריו מגלים טפי חים בנפש האדם שהיא מעל ומעבר לכל סביבה. ודומה, כי הפרימיטיב, פרא-האדם, בעל-היצר, עשוי להדגים הדגמה מלאה ובולטת את המתרחש בהתרחשות-יסוד אף באופיו של האיש המורכב והמעודן: בחינת החיה במשל-שועלים אשר נמשלה יהיה תמיד האדם. הרי שכל חייו היתרים של הנמשל — של המשל הם, יצירתו של מושל בחסד.

אריכא אישר בספרו זה — פרי בגרות סיפורית מוחלטת — את התקוה הטובה שתולה בו קהל קוראים. הוא שואב מתוך המציאות השוטפת וחידושו — טבעו, ולא יבקשנו בחכמה. שתי שפות נשמעות לו: שפת הדיבור העסיסית והקולעת למטרתה, מנת-שיחתם של גבוריו וגבורותיו; ושפת ספר תאורי עשירת הניבים ומחוטבת יפה, המשווה גיווני פיוט והגיון אף למעמד ה"ארצי" ביותר. וזהו גם הישגו המכריע: בידיו הופך החומר ה"גס", ובכללו תאור מעשה-אונס וחישוף המאויים המיניים למיניהם, — נושא ליצירה נוכחים אנו לראות, כי הטומאה והטהרה תלויות — לא בטבעו הראשון של החומר, כי אם ברוחו ובלבו של היוצר.

כל סיפור וסיפור דורש הערכה משלו. אריכא שופע עלילות במידה כזאת, עד שלפרקים (ביהוד בסיפור המרכזי: "רחוב הקצבים") יוסיף חוליה על חוליה ועדיין יא סיים סיפורו הראשון ונמצא מצרף אליו סיפור שני. מן המכונס בקובץ ידוע מכבר הציור "אדם ובהמתו", סיפור מופת שנכלל כבר באוסף הקודם של ספורי אריכא וגם נדפס לחוד. את זכות הבכורה בקובץ החדש הייתי נוטה לייחס לסיפור-הפתיחה: "יצא אדם לפעלו", בשל פשטותה הנמרצת ועקביותה האכזרית של העלילה הקצרה, אשר במסגרת המצוי היא מוסרת לנו הידוש גמור, כולו מפתיע. בעל-היצרים שלא באו על סיפוקם אף לא בחלום, טראגי הוא כמותו כאיש החזיה אשר אין היצרים להכיר בו. כולנו נדחפים לחטוף משולחן החקים מלוא-החפניים, אך הנקנה במשיכה לא ישמור אמונים לבעליו. ערוי מים יצאנו, ערומים נשוב.

עמנואל בן-גוריון